

Ekonomisteilta ei saa selvää vastausta

ILKKA KAJASTE

Keskustelu Euroopan integraation taloudellisista eduista ja haitoista näyttää lähteneen paljolti harhateille. Päätöksentekijät ovat voineet jälleen kerran havaita, ettei ekonomisteilta voi saada selvää vastausta. Tämä johtunee osittain siitä, että yhdentymiskehitys mielletään myös monien ekonomistien mielessä vain jatkoksi 60- ja 70-lukujen kauppapoliittisille ratkaisuille, jotka avasivat teollisuudelle uusia vientimahdollisuuksia ja siten vauhdittivat talouden kasvua ja elintason kohoamista. Tuontipaineiden lisääntyminen vaikutti talouden rakentamiseen hitaasti kilpailun rajoitusten säilyessä suurelta osin ennallaan. Integraatiossa oli kyse ulkomaankauppaa rajoittavien tulliesteiden poistamisesta. Myös tällä kertaa esillä ovat kaupan esteet, joiden poistuminen yhdessä tuotannon-tekijäliikkeiden vapauttamisen kanssa muodostavat EY:n iskulauseenomaiset »neljä vapautta», mutta kysymys on myös paljon enemmän.

1. Kunnianhimoinen sisämarkkinaohjelma

EY:n sisämarkkinaohjelman tavoitteet ovat kuitenkin paljon kunnianhimoisemmat eivätkä rajoitu pelkästään rajojen avautumisen kautta tapahtuvaan kaupan vapauttamiseen. EY-komission massiivisen koneiston tuottamissa laskelmissa (*Cecchini*-raportti), joita kohtaan on esitetty vähintäänkin yhtä voimakasta kritiikkiä kuin VATTin saamiin tuloksiin, vain vä-

häinen osa (5 %) integraatioeduista tulisi välittömästi kaupan esteiden poistumisesta. Ylimalkaan sisämarkkinaohjelman välittömät vaikutukset, joihin luetaan mukaan myös julkisten hankintojen vapauttamisen aiheuttama kilpailun lisääntyminen, kattavat vain runsaan kolmanneksen odotettavissa olevista hyödyistä. Kun sanotaan, että ETA-ratkaisu tarjoaa teollisuudelle 80 % integraatioeduista, tämä varmasti pitää paikkansa. Kokonaistaloudellisella tasolla, johon esitetyt mallilaskelmatkin liittyvät, asetelma on kuitenkin toisenlainen.

Suurin osa integraatioeduista on peräisin välillisistä, markkinamekanismin toiminnan kautta tulevista vaikutuksista, jotka ovat seurausta kilpailun lisääntymisestä ja talouden rakkensopeutumisesta. Näiden vaikutusten huomioonottaminen edellyttää pitkälle meneviä olettamuksia talousyksiköiden toimintatavasta. On ilmeistä, että ympäristön muuttuminen muokkaa käyttäytymistä. Tämä on voitu havaita viime vuosina. Ennusteiden virheet ovat aiheutuneet paljolti siitä, ettei ole uskallettu olettaa niin merkittäviä käyttäytymisen muutoksia kuin on todella tapahtunut. Vaikka tähän kaikkeen liittyy tuntuja ongelmia, on kuitenkin ilmeistä, että arvioita välillisistä vaikutuksista on tehtävä. Tämä on välttämätöntä erityisesti sen vuoksi, että ETA-ratkaisun ja EY-jäsenyyden erot tulevat esiin merkittävimmin juuri välillisten vaikutusten kohdalla. On helppo arvioida, että kilpailun rajoitusten ja talouden rakennevääritymien vuoksi sellaiset integraatiohyödyt, jotka on saatavissa markkinamekanismin toiminnan ja resurssien allokaation tehos-

tumisesta, voisivat olla Suomessa vielä selvästi merkittävämpiä kuin EY-alueella.

2. Miten sopeutuminen tapahtuu

Aivan kuten EY:n omissa selvityksissä, olenaisinta ei myöskään näissä laskelmissa ole lopullisten tulosten tarkkuus vaan se, kuinka integraatioetujen odotetaan muodostuvan kansantaloudessa. Mitkä ovat ne keskeiset sopeutumisen edellytykset, joiden avulla taloudellisesta yhdentymisestä voidaan saada mahdollisimman suuri hyöty? Juuri tästä on kysymys käynnissä olevassa Euroopan integraatiossa. Jos Suomi menee EY:n jäseneksi, se ei suinkaan liity valmiiseen yhteisöön, vaan prosessiin, jossa Euroopan taloutta vahvistetaan ja strukturoidaan uudelleen. Integraatiosta on turha keskustella, jollei nähdä, että se välttämättä merkitsee uutta työnjakoa ja edellyttää valmiutta pitkälle menevään sopeutumiseen. Vaikeaksi tämän prosessin tekee se, että uudessa ympäristössä on valitettavasti entistä hankalampi korvata sopeutumisen aiheuttamia kustannuksia niille, jotka joutuvat sen jalkoihin.

Suomen talouteen pesiytyneet ilmeiset tehotomuudet ja vääristymät sekä niistä aiheutuva rakennesopeutumisen tarve ovat viime aikoina käyneet niin ilmeisiksi, ettei niitä voi kukaan kiistää. Lähtökohta on paljolti samanlainen kuin EY-alueella viime vuosikymmenen alussa, kun sisämarkkinaohjelmaa ryhdyttiin käynnistämään. Samalla ulkoiset, globaalit integraation paineet ovat nopeasti lisääntyneet. EY:n sisämarkkinaohjelma voidaan asettaa myös tähän yhteyteen. Mitä voimakkaampi ja yhtenäisempi Euroopan alueen talous on, sitä paremmat mahdollisuudet sillä on hyötyä myös väistämättä etenevästä maailmanlaajuisesta integroimisesta.

Tähän liittyy eräs yleinen EY:n luonnetta koskeva väärinkäsitys. Euroopan yhteisö on yhä enemmän samankaltaisten talouksien ja yhteiskuntien liittoutuma. Tämän mukaisesti erityisesti sen heikoimpia renkaita pyritään kehittämään. Näissä puiteissa integraatioetujen syntyminen perustuu yhä vähemmän kansallisten talouksien erityispiirteiden — kuten tuotannon-

tekijäperustan tai raaka-ainevarantojen — hyväksikäyttöön ja sen mukaiseen erikoistumiseen. Esimerkiksi Espanjaan viime vuosina suuntautuneet suorat sijoitukset eivät suinkaan ole pyrkineet hyödyntymään matalapalkkaista työvoimaa, vaan ne ovat perustuneet huipputekniikan hyväksikäyttöön ja siten vauhdittaneet rakennemuutosta. Ajatus Suomesta raaka-aineita tuottavana pussinperänä vaikuttaa tässä yhteydessä vieraalta varsinkin, kun viime vuosina suomalaiset raaka-aineen tuottajat ovat itse investoineet Eurooppaan suuressa mitassa.

Euroopan integraation ymmärtäminen vain jatkona aikaisemmilte kauppapoliittisille ratkaisuille, estää näkemään ETA-ratkaisun ja EY-jäsenyyssvaihtoehdon eron. ETA-ratkaisu ei poista kaikkia kaupan esteitä. Rajamuodollisuuksien säilyminen sekä alkuperäsääntöjä, vällillisiä veroja, maatalouspolitiikkaa koskevat erot aiheuttavat sen, että merkittävä osa taloudesta saattaisi ETA-ratkaisun seurauksena jäädä edelleen ulkoa tulevan kilpailun ulottumattomiin. Tämä koskee erityisesti kauppaa ja muita palveluja, joiden sopeutuminen kuitenkin on keskeinen edellytys sille, että kilpailun lisääntymisestä aiheutuvat integraatiohyödyt ulottuvat koskemaan hintatasoja ja sitä kautta myös kuluttajaa. Vain siinä tapauksessa, että konkreettisesti havaitaan kilpailun tehostuneen hyödykemarkkinoilla ja yleinen luottamus markkinamekanismiin lisääntyy, voidaan myös työmarkkinoilla odottaa syntyvän sellaista joustoa, jota kiinteät valuuttakurssit ja raha- ja valuuttaunionin toteutuminen yhteisine valuutoineen edellyttävät.

Tämä ei ole pelkkää teoriaa. Esimerkiksi konkreettisissa päivittäistavarakaupan tehokkuutta koskevissa vertailututkimuksissa on osoitettu, kuinka kaupan organisaation, kuljetusten, varastoinnin ym. toimintojen uudelleenjärjestelyllä voidaan saavuttaa merkittäviä kustannussäästöjä. Näissä selvityksissä on tuskin tullut esiin mitään uutta. Miksi kaupan ja jakelijärjestelmän rationalisointia ei ole toteutettu jo aikaisemmin? On ilmeistä, että säästöt voivat toteutua ja siirtyä hintoihin vain, jos ulkoa tulevan kilpailun paine on riittävä. Tällaisen vaikutuksen syntymistä on vaikea kuvitella tilanteessa, jossa mm. rajamuodollisuuksien

säilyminen vaikeuttaisi yhteyksiä muuhun Eurooppaan. Samanlainen argumentointi sopinee myös moniin muihin tapauksiin, joista väitetään, että vastaavat vaikutukset voitaisiin saavuttaa myös omin toimenpitein. Aivan kuten laihduttamisessa ja raitistumisessa myös tässä parhaat tulokset saavutetaan yhteistoimin, ulkoisen paineen alaisena.

3. Kilpailu, tehokkuus ja teollisuuden kehitys

Sisämarkkinaohjelman neljä vapautta (tavaroiden, palvelusten, ihmisten ja pääoman vapaa liikkuvuus) ovat välineitä, joiden kautta entistä tehokkaampaan tuotantoon voidaan päästä samanaikaisesti yhä paremmin toimivan kilpailun kanssa. Mitä ahtaammat kansalliset markkinat, sitä enemmän nämä kaksi tavoitetta ovat ristiriidassa. Tämä voidaan nähdä Euroopan yhteisön vastauksena käynnissä olevan globaalin integraation haasteeseen, jonka seurauksena eurooppalaisen teollisuuden rakennetta pyritään vahvistamaan kilpailussa Yhdysvaltojen ja Japanin suurten monikansallisten yritysten kanssa.

EY-integraation ulkopuolelle jäämiseen sisältyy merkittävä riski siitä, että suomalainen teollisuus jäisi osittain tämän käynnissä olevan kilpailukyyn säilyttämisen kannalta välttämättömän rakennesopeutumisen ulkopuolelle. Kuitenkin vertailut eri Euroopan maihin viittaavat siihen, että paineet tähän olisivat poikkeuksellisen suuret juuri Suomessa. Yritysten yli rajojen ulottuvalla yhteistoiminnalla, suorilla sijoituksilla sekä tutkimus- ja tuotekehittelytoimintaa koskevalla yhteistyöllä on keskeinen merkitys tässä integraation tuomien tehokkuusetujen hyväksikäytössä. Kaikki nämä ovat seikkoja, joiden kohdalla ETA-ratkaisu näyttäisi tehtyjen selvitysten mukaan antavan EY-jäsenyyttä heikommat mahdollisuudet ottaa

osaa tähän merkittävään koko Eurooppaa koskevaan projektiin.

Raha- ja valuuttaunionista aiheutuvaa, korkeeron kaventumisesta syntyvää taloudellista kasvua lisäävää ja oloja vakauttavaa myönteistä vaikutusta ei ole kiistetty. Sen sijaan toistuvasti on esitetty kiinteiden valuuttakurssien olevan ristiriidassa sen Suomen talouden rakenteelle ominaisen piirteen kanssa, joka liittyy teollisuuden raaka-aineriippuvuuteen ja siitä aiheutuviin voimakkaisiin vaihteluihin. Tosiasia on se, että jo 80-luvun aikana kaikkein suhdanneherkimpien, raaka-aineluontoisten vientituotteiden (sahatavara, sellu, turkisnahat) osuus kokonaisviennistä supistui lähes 10 prosenttiyksikköä siten, että se viime vuonna oli enää noin kahdeksan prosenttia viennin arvosta. Toimialoittainen analyysi Suomen teollisuuden rakenne- ja markkinaosuuskehityksestä viittaa siihen, että olemme jo viime vuosikymmenellä menettäneet perinteistä suhteellista etuamme metsäteollisuudessa ja uusien vaihtoehtoisten raaka-ainelähteiden vuoksi tämä kehitys-suunta näyttää edelleen voimistuvan lähivuosina.

EY-jäsenyyden vaikutusta teollisuuden asemaan käsitellessään valtioneuvoston selonteko viittaa hieman hämärään imago-käsitteeseen. Eri vaihtoehtojen eroja voidaan kuitenkin konkretisoida odotettavissa olevan kehityksen kannalta. Edessä oleva voimakkaan rakennemuutoksen läpivienti näyttäisi väistämättä edellyttävän merkittävää panostusta tutkimus- ja tuotekehittelytoimintaan sekä koulutukseen, jotta ne piirteet, joihin teollisuuden suhteellinen etu yhä enemmän rakentuu voisivat vahvistua edelleen. Tämä muutos voi tuskin toteutua ilman, että ulkoa tulevalle pääomalle on selvästi entistä merkittävämpi rooli teollisuuden kehittämisessä. Juuri näissä kysymyksissä, jotka liittyvät teollisen kehityksen dynamiikkaan Euroopan alueella, ETA-ratkaisu ja EY-jäsenyys näyttäivät eroavan selvästi.